

بررسی پدیده اینترنت در منطقه خلیج فارس

نقی طبرسا*

مقدمه

اینترنت را به صورت‌های گوناگون تعریف کرده‌اند. در یک تعریف کلی، برخلاف آن‌که در نگاه اول اینترنت به صورت شبکه‌ی واحدی به نظر می‌رسد، در حقیقت شبکه‌ی شبکه‌هاست. این پدیده یک تور گسترده جهانی است که شبکه‌های مختلف رایانه‌ای در اندازه‌های متعدد و حتی رایانه‌های شخصی را با استفاده از سخت افزارها و نرم افزارهای گوناگون و با قراردادهای ارتباطی یکسان به یکدیگر متصل می‌کند. برخی اینترنت را به یک تار عنکبوتی الکترونیکی تشبیه کرده‌اند که از طریق خطوط تلفن، رایانه‌های شخصی یا شبکه‌های رایانه‌ای را به یکدیگر متصل کرده و با اختصاص نشانی‌های الکترونیکی مشخصی به هریک از آنها، علاوه بر تأمین ارتباطات، امکان تبادل اطلاعات در بین ایشان را به صورت متن، صدا، تصویر و حتی فیلم فراهم می‌آورد.

پدیده اینترنت برای اولین بار در سال ۱۹۶۹ میلادی در وزارت دفاع ایالات متحده آمریکا (پنتاگون) تحت عنوان «آژانس پروژه‌های تحقیقاتی پیشرفته» (آپرانت)** طراحی و اجرا شد. و بعدها به اروپا و سایر کشورهای غربی رفت و به عنوان ساختار اصلی اینترنت مطرح گردید. با توجه به جنگ سرد، هدف اصلی این شبکه، ایجاد ارتباط بین مراکز تحقیقات علمی و نظامی آمریکا و کشورهای

* دانشجوی دکتری علوم سیاسی دانشگاه امام صادق(ع).

اروپای غربی به صورتی غیر متمرکز بود تا در صورتی که یکی از این مراکز مورد حمله هسته‌ای شوروی قرار گیرد، ارتباط کل شبکه مختل نشود. آپرانت به گونه‌ای طراحی شده بود که بدون هیچ کنترل مرکزی تمامی نهادهای مرتبط به طور مستقل قادر به دریافت، پردازش و ارسال پیام باشند. در سال ۱۹۸۷ سیستم آپرانت تبدیل به اینترنت شد. با پایان جنگ سرد و فروپاشی شوروی، حساسیت‌های امنیتی برای عضویت و استفاده از اینترنت کاهش یافت تا جایی که مراکز دانشگاهی، بخش خصوصی و مردم عادی به این شبکه پیوستند.^۱

در سال ۱۹۸۹ تعداد مشترکان اینترنت در سراسر جهان صد هزار نفر بود، این رقم در سال ۱۹۹۱ به بیش از یک میلیون نفر، در سال ۱۹۹۶ به ده میلیون نفر و در سال ۲۰۰۰ میلادی این رقم به بیش از دویست میلیون نفر رسید.^۲

اینترنت کاربردهای مختلف ارتباطی و اطلاعاتی دارد و دارای خصوصیات مختلف است که از آن جمله می‌توان به تمرکز زدایی، سهولت دسترس، هزینه پائین دستیابی به اطلاعات و فقدان مرز اشاره کرد. اینترنت علاوه بر صدها استفاده مختلف در زمینه ارتباطات، امکان تماس تلفنی راه دور با تعرفه و هزینه مکالمات شهری را فراهم ساخته است و پیش بینی می‌شود در آینده نزدیک مکالمات اینترنت جایگزین تلفن راه دور در جهان گردد.

پدیده اینترنت و وضعیت کشورهای شمال - جنوب

شگفتی اینترنت در این نیست که به عنوان چند شبکه رایانه‌ای امکان ارتباط بین افراد و گروه‌ها را فراهم می‌کند، بلکه در تازه گی، گستردگی و تنوع اطلاعات موجود و سرعت دسترسی فزاینده ای است که حجم بسیار وسیعی از اطلاعات را در ورای محدودیت زمان و مکان به سادگی و به طور همزمان در اختیار میلیون‌ها استفاده کننده قرار می‌دهد.

نکته قابل توجه آن است که قلمرو اینترنت نیز همچون قلمرو تکنولوژی، صنعت و بسیاری عرصه‌های دیگر به شکاف دیگری بین شمال و جنوب تبدیل شده است. فاصله عمیق بین کشورهای پیشرفته و توسعه نیافته، اکنون در زمینه اینترنت خود را نشان می‌دهد. آمارها حاکی از آن است که قریب ۹۹/۶ درصد از پایگاه‌های اطلاعاتی در کشورهای پیشرفته قرار دارد که از این میزان بیش از ۶۵ درصد در آمریکا و کانادا و مابقی در اروپا و ژاپن است. مشارکت بقیه کشورهای جهان و یا به عبارتی حضور کشورهای جنوب در حدود ۰/۴ درصد است؛ برای نمونه مشترکان محله مانهاتان نیویورک به تنهایی از میزان اتصال کل قاره آفریقا به اینترنت بیشتر است.^۳ نتیجه آن که شکاف

عمیق بین شمال و جنوب با ظهور اینترنت و سایر تکنولوژی‌های اطلاعاتی و ارتباطی در حال گسترش و تعمیق است.

بی‌تردید رشد شتابان اینترنت و تجارت الکترونیکی دو محور اساسی و نیروی محرکه اقتصاد جهانی شدن در آغاز هزاره سوم محسوب می‌شود. در این راستا بنیادهای مستحکم سنتی در همه ابعاد تکنولوژی اطلاعات به تدریج فروریخته و نظام مدرن اطلاعات مبتنی بر اینترنت و تجارت الکترونیکی جایگزین آن خواهد شد. با عنایت به روند شتابان اینترنت، نسل دوم این پدیده با استفاده از تلفن همراه در حال ظهور است. تا سال ۲۰۰۵ تعداد مشترکان اینترنت در جهان به یک میلیارد نفر می‌رسد که ۶۰ درصد آنان کاربران تلفن همراه خواهند بود. در نسل دوم و سوم اینترنت، مرزهای اشتغال فعلی در حوزه تکنولوژی اطلاعات و ظهور مشاغل جدید و حذف مشاغل قدیمی، مبادله اطلاعات درون و برون سازمانی، تغییر ساختارهای قبلی خدمات و سرویس‌های عمومی، ظهور دولت الکترونیکی (نظیر آنچه در آمریکا، مالزی، انگلیس و امارات در حال شکل‌گیری است)، به کارگیری کارت‌های هوشمند چند منظوره برای کاهش مبادلات پولی و مهندسی مجدد تمامی نهادهای سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی و پیوند تنگاتنگ برنامه ریزی استراتژیک با برنامه‌های اطلاعاتی مورد لحاظ قرار می‌گیرد. یکی از اصلی‌ترین چالش‌ها در حوزه تکنولوژی اطلاعات کمبود نیروهای ماهر است و بی‌جهت نیست که آلمانی‌ها در نمایشگاه اخیر اطلاعات و ارتباطات در برلین موسوم به CeBIT۲۰۰۰ اقدام به توزیع فرم تقاضای کار کرده و دولت آلمان به تمام سفارتخانه‌هایش در دنیا دستور داده است که به متقاضیان مهاجرت با تخصص آی.تی. را بدون قید و شرط اقامت دائم می‌دهد. از سوی دیگر، دولت‌های آلمان و ایتالیا به تمام مدارس این کشور حداکثر تا پایان سال ۲۰۰۱ میلادی فرصت داده است که اجباراً به اینترنت متصل شوند.^۴

واقعیت آن است که اینترنت در تحولات جهانی نقش به‌سزایی داشته است؛ همچنان‌که دانشجویان اندونزی - که مرکب از هفده هزار جزیره کوچک و بزرگ است - از اینترنت برای کنار زدن سوهارتو استفاده کردند و یا این‌که آمریکایی‌ها در جریان جنگ دوم خلیج فارس علیه عراق کاملاً بر شبکه غول‌آسای اینترنت تسلط داشتند و کنترل لازم را اجرا کردند تا مبادا اطلاعاتی در زمینه چگونگی جنگ آمریکا علیه عراق فاش گردد؛ از این رو با قطع کامل اینترنت در زمان عملیات طوفان صحرا موقعیت خاصی به نفع خود به دست آوردند.

به هر حال به رغم این‌که اینترنت می‌تواند به منزله ایجاد فرصت‌هایی برای جهانیان باشد، تهدیدات و نگرانی‌هایی برای جامعه جهانی به‌ویژه کشورهای جنوب فراهم کرده است که مهم‌ترین

این نگرانی‌ها عبارتند از: توزیع برنامه‌های ضد اخلاقی، تبلیغات ضد مذهبی، یکسان سازی فرهنگی از نوع غربی آن و تشدید جریان یک سوپیه اطلاعات.^۵

اینترنت در حوزه کشورهای خلیج فارس

به طور کلی کشورهای منطقه خلیج فارس با روند کندی به جامعه جهانی اینترنت پیوسته و می‌پیوندند. هشت کشور این منطقه به همراه ایران با جمعیتی بیش از یکصد میلیون نفر و تولید سرانه متوسط در مقایسه با سایر مناطق جغرافیایی هم‌مطراز خود دیرتر از دیگران به شبکه اینترنت پیوسته‌اند، هر چند که بعضاً کشوری مانند امارات عربی متحده طی سه سال اخیر روند رو به شتابی را در پیوستن به اینترنت داشته است. تا ژانویه ۱۹۹۴ کشورهای این منطقه فاقد میزبان سیستم TCP/IP بودند و این در حالی بود که سایر کشورهای جهان بیش از ۲/۲ میلیون میزبان از این نوع را در اختیار داشتند.

در گزارش میسوطی که اخیراً سازمان جاسوسی آمریکا پیرامون وضعیت جهان آینده در سال ۲۰۲۵ میلادی منتشر کرده است، در خصوص نقش اینترنت در خاورمیانه و خلیج فارس چنین آمده است: استفاده از اینترنت در خاورمیانه به خاطر افزایش هزینه‌ها و ضعف در اجرای آن فقط در انحصار نخبگان این منطقه خواهد بود. انقلاب انفورماتیک ممکن است تأثیرات شگرف بر ثبات نظام‌های سیاسی حاکم داشته باشد و خواسته‌های ملت‌ها را بالا خواهد برد و این امر ممکن است توانایی نظام‌های حاکم را در کنترل اطلاعات و ایجاد افکار عمومی در معرض تهدید قرار دهد. در عین حال اکثر ملت‌های خاورمیانه فقیرتر و عقب مانده تر خواهند شد.^۶

تاکنون چند سمینار به منظور بررسی جنبه‌های مثبت و منفی اینترنت در کشورهای عربی و از جمله خلیج فارس دایر شده است؛ برای نمونه در همایش بیروت (تاریخ ۷۸/۱/۲۱) پیامدهای امنیتی اینترنت مورد بحث و بررسی قرار گرفت.

سازمان نظارت بر حقوق بشر طی گزارشی به موانع گسترش شبکه اینترنت در خاورمیانه پرداخته است؛ در گزارش این سازمان آمده است: تلاش دولت‌های عربی برای مسدود کردن جریان اطلاعات بر روی اینترنت محکوم به شکست است، کشورهای عربستان، بحرین، ایران و امارات در منطقه خلیج فارس به بهانه حفاظت مردم خود در برابر سایت‌های با تصاویر مستهجن برخی از سایت‌های حقوق بشر و سیاسی را مسدود کرده‌اند. در این گزارش اضافه شده است: کشورهای عراق و لیبی به دلیل تحریم‌های جهانی هنوز به اینترنت نپیوسته‌اند و دولت سوریه دسترسی شهروندان خود به

اینترنت را ممنوع کرده است.^۷

بر اساس آخرین سرشماری‌های موجود، جمعیت نه کشور حوزه خلیج فارس بیش از ۱۳۰ میلیون نفر است که به ترتیب ایران، عراق، عربستان سعودی و یمن پر جمعیت‌ترین و پنج کشور امارات عربی متحده، عمان، قطر و بحرین کمترین جمعیت را دارا هستند.

طبق آمار اردیبهشت ۱۳۷۹ دبیرخانه شورای همکاری خلیج فارس ۹۲۰ هزار نفر در کشورهای عربی از خدمات اینترنت استفاده می‌کنند که به ترتیب امارات، مصر، بحرین، کویت و لبنان مقام‌های اول تا پنجم را دارا هستند. مشترکان عرب بیش از ۹۵ میلیون دلار برای بازاریابی از طریق اینترنت پرداخته‌اند.^۸

در ادامه به صورت اجمالی به وضعیت اینترنت در کشورهای حوزه خلیج فارس - به ترتیب حروف الفبا - اشاره می‌شود:

امارات عربی متحده

امارت‌های ابوظبی، دبی، شارجه، رأس الخیمه، عجمان، فجیره و ام القوین با هم کشور امارات عربی متحده را تشکیل می‌دهند. مساحت امارات ۷۷/۷۰۰ کیلومتر مربع است و در این میان، ابوظبی با ۶۷/۳۴۰ کیلومتر مربع بزرگ‌ترین و عجمان با ۲۵۶ کیلومتر کوچک‌ترین امارت‌ها محسوب می‌شوند. مساحت امارت دبی (پس از ابوظبی) ۵۳۸۸ کیلومتر مربع معادل ۵ درصد خاک امارات است. جمعیت امارات بالغ بر ۲/۸۵۰/۰۰۰ نفر است که از این مقدار حدود ۷۵ درصد غیراماراتی و عمدتاً مهاجران عربی و آسیایی هستند. این کشور در مقایسه با سایر کشورهای منطقه خلیج فارس در رده نخست ارائه پیشرفته‌ترین خدمات اینترنتی قرار دارد. برای اولین بار در اوت ۱۹۹۵ شرکت مخابرات امارات (الاتصالات) شروع به خدمات رسانی در زمینه اینترنت کرد. ارتباط امارات به اینترنت از طریق دو شرکت آمریکایی اسپرینت و ام سی آی صورت می‌پذیرد. تعداد مشترکان اینترنت در سال ۱۹۹۶ به ۹۶۰۰ نفر، در سال ۱۹۹۷ به ۲۶۷۰۰ نفر و در سال ۱۹۹۸ به ۶۶۷۰۰ نفر افزایش یافت.^۹

سالم العویس، رئیس اتصالات امارات، اخیراً اعلام کرد: تعداد مشترکان اینترنت در امارات در اکتبر سال ۲۰۰۰ میلادی بالغ بر ۱۸۸ هزار نفر رسیده است که با توجه به جمعیت دو میلیون و هشتصد هزار نفری آن، امارات مقام اول منطقه خلیج فارس می‌باشد. وی افزود: مؤسسه اتصالات امارات علاوه بر داخل امارات در چند کشور عربی و آسیایی اقدام به ارائه خدمات اینترنت می‌کند.^{۱۰}

امارات عربی متحده اولین کشور حوزه خلیج فارس است که باب بحث و گفت و گو در مورد جنبه های منفی اینترنت را بر روی مردم گشود و به همین منظور یک گروه از کارشناسان زبده آمریکایی را در سال ۱۹۹۷ مأمور گذاشتن یک سرور پروکسی قوی کرد تا محدودیت هایی در قبال تصاویر ضد اخلاقی و مسائل امنیتی ایجاد کند.

طی سال های اخیر دولت امارات و به طور مشخص حکومت دبی چهار طرح عظیم و بسیار بزرگ را اجرا کرده یا در مرحله اجرا دارد که سه طرح آن در زمینه ارتباطات است. این چهار طرح عبارتند از: راه اندازی ماهواره ثریا، ایجاد شهرک و دانشگاه اینترنت، شهرک رسانه های گروهی و ایجاد یک کانال مصنوعی برای برج سازی مدرن.

با توجه به روند پیشرفت شبکه ارتباطی در جهان، دولت امارات عربی متحده از سال ۱۳۷۶ پرتاب ماهواره مخابراتی موسوم به ثریا را با هزینه ای بالغ بر ۱/۲ میلیارد دلار در برنامه خود دارد و تاکنون توفیقاتی داشته است.

برای اولین بار در منطقه خلیج فارس، شیخ مکتوم بن راشد آل مکتوم، حاکم دبی، در تاریخ چهارم فوریه ۲۰۰۰ (۱۷ / ۱۱ / ۷۸) قانون تأسیس منطقه آزاد تکنولوژی اطلاع رسانی موسوم به آی. تی. تجارت الکترونیکی را امضا و برادرش شیخ محمد بن راشد را به ریاست این منطقه تعیین کرد.^{۱۱} فاز اول شهرک اینترنت در ۲۸ اکتبر ۲۰۰۰ (۱۳۷۹/۸/۸) و با هزینه ای بالغ بر دو بیست میلیون دلار به دست شیخ محمد بن راشد آل مکتوم ولیعهد دبی و وزیر دفاع امارات در دبی افتتاح شد. این شهرک در منطقه ای به وسعت ۳۷ هزار متر مربع و در چهار مجموعه ساختمانی چند طبقه و یک شکل با بیش از ۳۹۰۰ آپارتمان مسکونی در نزدیکی منطقه آزاد جبل علی قرار دارد. ارزش نهایی این طرح حدود هفتصد میلیون دلار است. طراحان این شهرک مدل آن را از شهر سیلیکوندر کالیفرنیا، آمریکا و آلمالیمیتید مالزی اقتباس کرده اند و در آن همه امکانات شهری لازم و تجهیزات ارتباطی مانند تله کام و آی تی نصب کرده اند. علاوه بر این، قرار است یک دانشگاه اینترنت در این شهرک راه اندازی شود که در نوع خود بی سابقه است. در این دانشگاه تجارت و حسابداری الکترونیک، بازاریابی، طراحی و مدیریت الکترونیک تدریس می شود. هدف نهایی دبی از این شهرک تثبیت موقعیت اقتصادی در غرب آسیا، آفریقا و خاورمیانه است. تاکنون بیش از ۱۹۰ شرکت بین المللی رایانه ای مانند میکروسافت، کامپک و آی بی ام و زیمنس در فاز اول مستقر شده اند و به آنها اجازه داده شده است و پیش بینی می شود تا سال ۲۰۰۲ میلادی بیش از سیصد شرکت رایانه ای دیگر اضافه شوند. از مزایای این شهرک می توان معافیت کامل مالیاتی ناشی از فروش، امکان تجدید اجازه نامه برای

پنجاه سال و هزینه پایین دسترسی به امکانات ماهواره‌های اشاره کرد. شیخ محمد بن راشد در مراسم افتتاح گفت، احداث این شهرک تلاشی در جهت انتقال از اقتصاد کهنه به نو و تبدیل دبی به کانون اقتصاد جدید در خاورمیانه است. وی در خصوص محدودیت‌های اعمال شده از سوی وزارت ارتباطات بر روی اینترنت گفت، ما به این محدودیت‌ها احترام گذاشته و با آنها همکاری خواهیم کرد، زیرا تصاویر منافی اخلاق در اینترنت مردود بوده و مقابله با آن حق دولت امارات است.^{۱۲}

در کنار این مرکز، دبی شهرک رسانه‌های گروهی موسوم به میدیاسیتی را در زمینی به وسعت دویست هکتار در اواسط ژانویه ۲۰۰۱ راه اندازی کرده است. شیخ محمد بن راشد در مراسم افتتاح این مرکز گفت، حکومت دبی تحت هیچ شرایطی هیچ نوع سانسوری را روی کارهای شرکت‌هایی که در میدیاسیتی عمل کنند اعمال نخواهد کرد و هدف از ساخت میدیاسیتی و شهرک اینترنت آن است که یک جامعه جدید ارتباطی و معیاری نو برای میدیای جهان خواهد بود. وی افزود تاکنون بیش از سه میلیارد درهم (نزدیک به یک میلیارد دلار) در این شهرک سرمایه گذاری کرده است و حجم نهایی طرح بالغ بر ۱/۲ می باشد که تا سال ۲۰۰۲ تکمیل می شود. در این شهرک استودیوهای تلویزیونی، رادیویی، چاپخانه و مراکزی برای استقرار کارکنان اداری آنها و مطبوعات به همراه تسهیلات لازم ایجاد شده است. پروژه سومی که دبی در دست ساخت دارد، ساخت شهرک دبی ماریناست. این طرح با حفر یک کانال آبی مصنوعی از مهرماه ۱۳۷۹ آغاز شده و قرار است یک شهرک هوشمند جدید بر روی آن با یکصد آسمانخراش ایجاد شود که طی هشت مرحله و در مدت بیست سال تکمیل می شود. از ویژگی‌های مهم این شهرک، هوشمند بودن آن است و ساکنان آن می توانند از طریق شبکه اینترنت در خارج از منزل بوسیله تلفن همراه و رایانه‌های خود رو و دفاتر کار خود از تمامی اطلاعات منازل خود از جمله محتویات یخچال و فریزر، به کارانداختن ماشین لباسشویی، گاز و ویدئو .. اطلاع پیدا خواهند کرد. شهر دبی در حال حاضر از نظر تعداد استفاده کنندگان از اینترنت در جهان مرتبه هیجدهم و در میان کشورهای حوزه خلیج فارس مقام اول را داراست.^{۱۳}

دولت امارات عربی متحده از تاریخ ۱۳۸۰/۱/۱۰ به ارائه برخی خدمات اداری از طریق شبکه اینترنت اقدام کرده است. در این راستا علی کاجور، معاون وزارت دارایی و صنایع امارات، گفت تا پایان سال ۲۰۰۳ میلادی کلیه اقدامات و مراحل اجرایی برقراری حکومت الکترونیکی در امارات اعمال می شود که با اجرای این طرح کلیه درخواست‌های متقاضیان از طریق اینترنت به دوایر دولتی ارائه می شود و متقابلاً پاسخ به این درخواست‌ها از طریق اینترنت صورت می گیرد. کاجور افزود: پرداخت

کلیه عوارض و مبالغ مربوط به امور اداری در طرح حکومت الکترونیکی با درهم الکترونیکی انجام می‌شود که درهم مذکور در کنار درهم واحد پولی رایج کشور از فوریه ۲۰۰۱ (بهمن ۱۳۷۹) به طور رسمی رواج یافته است.^{۱۴}

استفاده سیاسی از اینترنت نیز امری رایج است و بعضاً کشورها علیه یکدیگر بهره برداری می‌کنند. در این راستا روزنامه *الخلیج* متعلق به حکومت شارجه و زیر نظر وزارت خارجه امارات در راستای ادعای این کشور در قبال بخشی از تمامیت ارضی جمهوری اسلامی ایران از تاریخ ۱۳۷۸/۲/۸ اقدام به تأسیس یک سایت اینترنتی تحت عنوان دولت امارات عربی متحده و جزایر تنب بزرگ، تنب کوچک و ابوموسی کرده است و در آن، مواضع رسمی و غیررسمی امارات، پژوهش‌ها و مقالات مختلف انتشار می‌یابد.^{۱۵} این روزنامه یک‌ماه پس از افتتاح سایت مذکور (در تاریخ ۱۳۷۸/۳/۷) مدعی شد ۲۷۷ هزار نفر در سراسر جهان به این سایت مراجعه کرده اند.

جمهوری اسلامی ایران

جمعیت ایران حدود هفتاد میلیون نفر است. باعنایت به افزایش تولید اطلاعات در کشورهای صنعتی و پیشرفته، سهم کشورهای جنوب از جمله ایران اندک بوده است. به رغم آن‌که ایران با توجه به تاریخ کهن و تلفیق آن با تمدن اسلامی می‌توانست در این زمینه ایفاگر نقش مهمی باشد ولیکن تاکنون نتوانسته به جایگاه خود در زمینه اطلاع رسانی و استفاده از اینترنت گام بزرگی بردارد و عمدتاً مصرف کننده اطلاعات است. در اغلب مراکز رایانه‌ای این کشور، تکنولوژی مورد استفاده حداقل به دو دهه قبل تعلق دارد و عمق نفوذ سیستم‌های اطلاعاتی، به رغم هزینه‌های هنگفت سالانه، در سطوح اجرایی و بدنه عملیاتی متوقف شده است و بنگاه‌های عظیم اقتصادی کشور به اطلاعات آنها دسترسی ندارند؛ از این رو اغلب تصمیمات راهبردی مبتنی بر اطلاعات روزآمد نیست. تشکیل نهادهای مختلف نظیر شورای عالی انفورماتیک، شورای عالی اطلاع رسانی در کشور نیز نتیجه ملموسی برای تحرک و مقابله با ناکارآمدی سیستم عقب افتاده اطلاع رسانی نداشته است؛ برای نمونه در حالی که اینترنت پایه تمام فعالیت‌های کشورهای توسعه یافته تلقی شده و در حال آماده سازی شالوده‌های اصلی جوامع مذکور مبتنی بر شبکه‌های رایانه‌ای است، هنوز در جمهوری اسلامی ایران نهادهای رسمی فوق‌الذکر در این خصوص دیدگاه‌های کلان استراتژیک ارائه نداده اند. به نظر می‌رسد، چنانچه نهادهای عالی متولی تکنولوژی اطلاعات در کشور برای بازنگری بنیادین خط مشی‌های موجود، تجدید ساختار شوند، امکان ترمیم شبکه ارتباطات کشور از جمله اینترنت وجود دارد

به ویژه آن که ایران در این زمینه دارای نیروهای کیفی ارزنده‌ای هم می‌باشد.

با نگاهی به وضعیت موجود ارتباطات در ایران می‌توان گفت برای نخستین بار در سال ۱۳۴۱ طرح موسوم به «چارچوب کلی»^{*} که به دست آمریکایی‌ها در ارتش و برخی دواير دولتی ایران اجرا شد هرکدام به صورت یک مجموعه بسته عمل می‌کردند و هیچ‌کدام با ارگان‌های دیگر نمی‌توانست به راحتی ارتباط برقرار کند.

با ظهور رایانه‌ها در جهان، شبکه‌های ارتباطی و ارتباط میان آنها آسان شده و شرکت مخابرات ایران طرح موسوم به LOCAL AREA NETWORK (LAN) را به مرحله اجرا در آورد و به این ترتیب سازمان‌های دولتی با استفاده از رایانه می‌توانستند به راحتی از طریق شبکه محلی در همان سازمان به یکدیگر متصل شوند و امکان ارسال و دریافت اطلاعات فیما بین را پیدا کنند. با ظهور اینترنت در ایران که عمدتاً از سال ۱۳۷۰ به بعد صورت گرفت، تا پایان سال ۱۳۷۸ امکان دستیابی به این پدیده فقط در اختیار دستگاه‌های دولتی قرار داشت، ولیکن به تدریج از فروردین سال ۱۳۷۹ این امکان علاوه بر نهادهای دولتی به بخش خصوصی نیز واگذار شد. به گفته یکی از مقامات مخابرات جمهوری اسلامی ایران، شبکه دیتای کشور تاکنون با سرعت شانزده مگابایت توانسته است به بیش از دویست فراهم کننده دولتی و خصوصی اصلی خدمات اینترنت در سطح ایران عرضه کند که قابلیت خدمات رسانی به حدود نیم میلیون نفر کاربر حقیقی و حقوقی را دارد. علاوه بر شرکت مخابرات، سازمان علمی و پژوهش‌های صنعتی کشور، شرکت داده‌پردازی ایران، مرکز تحقیقات فیزیک نظری و ریاضیات، برخی نهادهای دولتی، شرکت‌های خصوصی و افراد حقوقی، به طور قانونی و غیرقانونی، نسبت به نصب آنتن‌های یک طرفه دریافت اینترنت و یا آنتن‌های دو طرفه جهت ارسال و دریافت اقدام کرده‌اند. این امر مشکلاتی برای سیستم مخابراتی کشور فراهم ساخته است، زیرا کنترل و نظارتی بر آنان صورت نمی‌گیرد و عدم تمرکز این شبکه اطلاع رسانی می‌تواند تبعات سوء سیاسی، فرهنگی، اقتصادی و امنیتی به همراه داشته باشد. مضافاً آن که برخی افراد با سوء استفاده و نفوذ در برخی مراکز تصمیم‌گیری کشور و یا از طریق واسطه‌هایی رأساً با کشورهای اروپایی قرارداد دریافت اینترنت امضا می‌کنند و سپس با قیمتی بیشتر آن را به مؤسسات دولتی می‌فروشند.

در ایران قانون اینترنت وجود ندارد؛ از این رو مراکز دولتی و خصوصی با تخلفات مشترکان به

* MAIN FRAME

صورت ناهماهنگ و مختلف برخورد می‌کنند و بعضاً در برابر برخی تخلفات اینترنتی نمی‌دانند چگونه با متخلفان مقابله کند. علاوه بر این، برخی مؤسسات خصوصی در تبلیغات مندرج در مطبوعات کشور و معابر عمومی اعلام می‌کنند برنامه‌های اینترنتی خود را بدون پروکسی و یا محدودیتی در اختیار مشترکان قرار می‌دهند که این امر می‌تواند منجر به رسوخ فساد اخلاقی و مسائل ضد امنیتی در جامعه شود. مجموعاً با احتساب مشترکان مراکز مذکور، در حال حاضر تعداد کل مشترکان ایرانی اینترنت بالغ بر ۱۵۰ هزار نفر است.^{۱۶}

نشریه خبری تجارت ایتالیا موسوم به *لتا دراوایل اسفند ۱۳۷۹* نوشت: شرکت مخابرات ایتالیا «تله‌کوم» از طریق بانک ملی کار آن کشور، یک خط اعتباری به ارزش ۱۰۰ میلیون دلار برای شرکت مخابرات ایران باز کرده، زیرا ایران با بیش از ۶۷ میلیون نفر که تنها ۹/۶ درصد خط تلفن، ۲۵۰ هزار تلفن همراه معادل ۳٪ و تنها سی هزار مشترک اینترنت می‌باشد بازار مناسبی بوده و قابلیت توسعه بیشتر را دارد.^{۱۷} نصرالله جهانگرد، معاون وزارت پست و تلگراف و تلفن کشور، در آذر ۷۹ گفت: هم‌اکنون پانصد ارائه‌کننده خدمات اینترنت در کشور وجود دارد. وی بر لزوم یافتن راه حل منطقی برای ارتباطات تلفنی از طریق اینترنت تأکید کرد.^{۱۸}

ایران در سال ۱۳۷۰ به عضویت شبکه آموزش و پژوهشی اروپا* درآمد و در دی‌ماه همان سال مرکز تحقیقات فیزیک نظری و ریاضیات ایران با در اختیار گرفتن شماره حسابی بر روی سیستم VM دانشگاه یوهان کپلر شهر لینز اتریش به عنوان یک پایانه شماره‌گیری از راه دور متصل شد.^{۱۹} تاکنون بیش از یکصد مرکز علمی و تحقیقاتی داخل کشور از طریق مرکز تحقیقات فیزیک نظری و ریاضیات به شبکه جهانی اینترنت اتصال دارند.

با پیوستن ایران به شبکه BITNET (در سال ۱۳۷۰) زمینه اتصال به اینترنت در بخش دولتی فراهم شد. با این وجود تا سال ۱۳۷۵ استفاده ایران از شبکه اینترنت سطح یک اتصال ۹۶۰۰۰ بلیا در ثانیه به دانشگاه یوهان کپلر اتریش باقی ماند. از آذر ماه سال ۱۳۷۵ یک خط ماهواره‌ای جدید با قدرت ۱۲۸ کیلوبایت در ثانیه بین تهران و میلان در ایتالیا به وسیله شبکه یونیکس اروپا برقرار گردید. اگرچه دولت به شرکت‌های خصوصی مجوز دستیابی به اینترنت را در سال ۱۳۷۶ صادر کرد ولیکن تا پایان ۱۳۷۸ هیچ‌گونه مجوز رسمی از سوی مخابرات صادر نشد و این امر از ابتدای سال ۱۳۷۹ صورت گرفت. هر چند که همچنان مراکز دولتی و یا وابسته به دولت کماکان در صدر جدول مشترکان

* EARN

وزارت پست و تلگراف و تلفن قرار دارند؛ برای نمونه مرکز تحقیقات فیزیک نظری و ریاضیات در حال حاضر بیش از ۸۵۰۰۰ مشترک دارد. از سال ۱۳۷۹ به بعد شرکت ارتباطات داده های ایران (دیتا) به عنوان متولی اصلی اینترنت تعیین شد.

حسن مطلب پور، مدیر کل ارتباطات داده های ایران «دیتا» (اینترنت)، اخیراً در همایش سیستم های دیتا در ارومیه گفت: در برنامه دوم توسعه کشور تنها یک در هزار از مخابرات کشور برای شبکه دیتا (اینترنت) قرار گرفته است، در حالی که پنجاه تا هفتاد درصد ارتباطات جهانی از طریق دیتا صورت می گیرد؛ از این رو با گذشت هر روز فاصله میان کشور ما با کشورهای پیشرفته بیشتر می شود.^{۲۰}

اگر چه در مقایسه با نقش و جایگاه ایران در تحولات جهانی، تعداد مشترکان اینترنت در ایران اندک است، ولی به منظور گسترش اینترنت در افکار عمومی قدم هایی برداشته شده و به همین منظور تاکنون ده محل استفاده عمومی از اینترنت موسوم به کافی نت در تهران راه اندازی شده است. در این کافی نت ها تماس تلفنی با آمریکا، اروپا و کانادا، تماس ویدئویی همزمان، پست الکترونیک و نیز سرویس های عادی اینترنت ارائه می شود.^{۲۱} یکی از صاحبان کافی نت ها می گوید مجموعه کسانی که از این کافی نت ها استفاده می کنند بالغ بر ده هزار نفر مشترک است. این مراکز از وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی مجوز می گیرند. اغلب این کافی نت ها از طریق دو مرکز ZAGNET و PC/DIREC وابسته به شرکت دولتی داده پردازی ایران از طریق دبی ارتباط می گیرند.^{۲۲}

در این حال شبکه اینترنت، اگر چه کند ولیکن به تدریج در اختیار مردم سایر مناطق کشور به ویژه شهرهایی که در آنها مراکز دانشگاهی وجود دارد، قرار می گیرد. در حال حاضر تقریباً در تمام مراکز استان ها و شهرهای بزرگ کشور اینترنت وجود دارد؛ از سوی دیگر، با افتتاح شبکه علمی کشور (در تاریخ ۷۹/۹/۲۳) ۱۶۴ دانشگاه و مرکز تحقیقاتی در ۳۶ شهر ایران از طریق نود مرکز مخابراتی به شبکه جهانی اینترنت متصل شده اند. مدیر شبکه علمی کشور گفت: این شبکه از دو لایه ارتباطی درونی اینترنت (داخل ایران) و بیرونی اینترنت (خارج از ایران) و لایه کاربری شامل سرویس ها، اطلاعات و شبکه جهانی تشکیل شده است.^{۲۳}

علاوه بر این مراکز، می توان به مؤسسه فرهنگی و هنری رزمندگان اسلام به عنوان «دانا»، خبرگزاری جمهوری اسلامی علاوه بر سایت ایرنا تاکنون چند برنامه بر روی شبکه اینترنت اجرا کرده است که از جمله می توان به: برنامه حسینیه سیدالشهدا، معرفی دولت های پس از انقلاب، راه قدس، پخش برنامه های رادیو و تلویزیونی، خانه خورشید توسط مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام

خمینی، آل‌البیت متعلق به مؤسسه تحقیقاتی حوزه علمیه قم، دبیرستان دخترانه صدیقه کبرا آبادان و پایگاه اینترنتی کیش اشاره کرد. یادآور می‌شود «سایت کیش در اینترنت قرار است به زودی راه اندازی شود که امکانات آن در مقایسه با سایر مراکز داخل کشور بسیار گسترده خواهد بود».^{۲۴}

در همین راستا تاکنون دو همایش جهانی شهرهای الکترونیکی و اینترنتی در کیش و تهران برگزار شده «که مورد اخیر آن در اوایل اسفند ۷۹ در دانشگاه صنعتی شریف تهران برگزار گردید و در آن بر لزوم گسترش شبکه‌های رایانه‌ای در کشور، ضرورت ارتباط شبکه‌های سازمانی و بین شبکه‌های یکدیگر از طریق اینترنت تأکید و اعلام شد به زودی دانشگاه اینترنت در کیش راه اندازی می‌شود».^{۲۵} سومین همایش جهانی شهرهای الکترونیکی و اینترنتی جهان از تاریخ یازدهم تا سیزدهم اردیبهشت ۱۳۸۰ در کیش با حضور ده‌ها شرکت داخلی و خارجی برگزار شد. در حاشیه این همایش اعلام شد برای اولین بار در کشور شهر الکترونیکی از نیمه دوم ۱۳۸۰ در منطقه آزاد کیش راه اندازی شود. دکتر علی اکبر جلالی، مجری این طرح هم در جمع خبرنگاران گفت: در صورت اجرای موفقیت آمیز این طرح در کیش تمام امور شهروندان بدون اتلاف وقت و در سریع‌ترین زمان ممکن از طریق الکترونیک انجام می‌گیرد. به گفته وی ارزش اعتبار این طرح ملی پنجاه میلیون دلار است. با بهره‌برداری از این طرح، علاوه بر استفاده از امکانات مخابراتی می‌توان از خدمات تلفن همراه با اینترنت، کارت‌های دیجیتالی، اخذ خدمات پزشکی از سراسر جهان و تدریس و تحصیل از راه دور در دانشگاه کیش بهره‌گرفت. مجری طرح مذکور درباره وضعیت کنونی ایران در زمینه فن‌آوری اطلاعات در مقایسه با سایر کشورها گفت: متأسفانه ایران بین شصت کشور فعال در این صنعت در رتبه پنجاه و سوم قرار دارد: وی افزود: کاربران شبکه اینترنت در حال حاضر در جهان ۲۰۰ میلیون نفر است که ۱۴۰ میلیون نفر در آمریکای شمالی و ۱/۲ میلیون نفر در خاورمیانه است که سهم ایران ۱۲۰ تا دویست هزار نفر کاربران تخمین زده می‌شود. دکتر جلالی با اشاره به این که هشتاد درصد اقتصاد آینده جهان به طور مستقیم یا غیرمستقیم به فن‌آوری اطلاعات بستگی دارد گفت: در حال حاضر ۹۵۰ میلیارد دلار نقدینگی به صورت شناور در جهان وجود دارد که در صورت ورود به تجارت الکترونیکی می‌توان به سهمی از این مقدار دسترسی یافت. به گفته وی هندوستان پس از آمریکا، ژاپن، آلمان و انگلیس، دارنده مقام پنجم فن‌آوری اطلاعات است و این کشور در سال ۱۹۹۹ بیش از پنج میلیارد دلار فروش نرم‌افزار داشته است که پیش‌بینی می‌شود این رقم در سال ۲۰۰۸ به ۸۷ میلیارد دلار برسد.^{۲۶} از سوی دیگر، به منظور تحرک بیشتر در گسترش اینترنت در ایران، شورای عالی اطلاع‌رسانی تصمیم گرفته است تا اینترنت را از انحصار وزارت پست و تلگراف و تلفن خارج

کند و به همین منظور وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی را مسؤول ترسیم خط مشی اینترنت کرده است و قرار است بخش خصوصی در مقایسه با گذشته نقش فعال تری ایفا کند.^{۲۷} در این حال نحوه برخورد مقامات ارشد هر کشور با موضوعات جدید در جوامع مختلف - از جمله واکنش مسؤولان کشورمان در قبال اینترنت - برای گسترش و یا محدودیت آن قابل ملاحظه و تأمل است. در این راستا تاکنون مسؤولان بلندپایه جمهوری اسلامی ایران چندین بار موضوعی را در قبال اینترنت اعلام کرده‌اند، که ثمره آن این است: اگرچه بعضاً ایراداتی به برخی جوانب منفی اینترنت داشته‌اند، ولی بر استفاده صحیح و فراگیر از آن به عنوان یک تریبون جهانی برای ارائه دیدگاه‌های خود و استفاده از اطلاعات بی شمار در آن نیز تأکید دارند. ذیلاً به برخی از این موارد اشاره می‌شود:

حضرت آیه‌الله خامنه‌ای رهبر معظم انقلاب اسلامی در دیدار با اعضای مجلس خبرگان در تاریخ ۱۳۷۹ / ۱۱ / ۲۸ درباره اینترنت گفت:

امروز دشمن از همه روش‌ها دارد استفاده می‌کند، صدها سایت اصلی و هزاران سایت فرعی در اینترنت وجود دارد که هدف عمده شان این است که تفکرات اسلامی و به خصوص تفکرات شیعی را مورد تهاجم قرار بدهند. تهاجم هم تهاجم استدلالی نیست، از روش‌های تخریبی و از روش‌های روان‌شناسانه و غیره استفاده می‌کنند. همه اینها پاسخ دارد، پاسخ‌های هم مشکل نیست؛ بایستی از این وسایل استفاده کرد. باید از آنچه که در اختیار داریم، حداکثر استفاده را بکنیم. ما نه از صدا و سیما، نه از مطبوعاتمان و نه از خیلی از منابع عظیم عمومی مان استفاده نمی‌کنیم، این ضعف‌های ماست، این ضعف‌ها را بایستی کم کنیم. باید روز به روز نقاط قوت را زیاد کرد و این ممکن است.^{۲۸}

آقای هاشمی رفسنجانی در پایان جلسه مورخ ۱۳۷۷/۴/۶ مجمع تشخیص مصلحت نظام گفت:

آنچه که امروز تصویب شد زمینه بهره‌گیری از اطلاعات مفید و مؤثر شبکه اینترنت از جمله ایجاد سایت معرفی دولت جمهوری اسلامی ایران بر روی این شبکه و پیش‌بینی جلوگیری از نقاط منفی آن بود.^{۲۹}

آقای ناطق نوری، رئیس وقت مجلس شورای اسلامی، در تاریخ ۷۸ / ۲ / ۲۸ گفت:

تاکنون چندین بار موضوع اینترنت و نحوه استفاده از آن در شورای عالی انقلاب فرهنگی و شورای عالی امنیت ملی مورد بحث قرار گرفته است و نهایتاً به این جمع‌بندی رسیده‌ایم که استفاده از فن‌آوری‌های نوین از جمله اینترنت برای کشور ضروری است ولیکن مثل سایر پدیده‌های جدید می‌بایست از موارد منفی آن جلوگیری به عمل آورد.^{۳۰}

آیه الله سید محمود هاشمی شاهرودی، رئیس قوه قضاییه، در تاریخ ۷۹/۱۱/۱۸ در جمع مدیران سازمان اسناد ملی ایران گفت:

برای داشتن یک آرشیو غنی و با ارزش بایستی اسناد کشور جمع آوری و در شبکه جهانی اینترنت قرار گیرد. ۳۱

دکتر حسن حبیبی، معاون اول رئیس جمهور، در تاریخ ۷۹/۹/۲۳ در مراسم گشایش شبکه علمی کشور گفت: شورای عالی اطلاع رسانی باید مشخص کند که از شبکه جهانی اینترنت استفاده کنیم یا خیر؟ ایشان افزود: آیا ما می خواهیم مصرف کننده علم و صنعت باشیم و آنها تولیدکننده باشند. آقای دکتر مصطفی معین وزیر علوم، تحقیقات و فن آوری در تاریخ ۷۹/۱۰/۲۴^{۳۲} در جمع کارکنان دانشگاه ایلام گفت: جامعه زنده، پویا و انقلابی نمی تواند در آستانه هزاره سوم که قرن ارتباطات و فن آوری اطلاعات است، بی تفاوت باشد. گسترش پوشش ارتباطات اینترنتی به فروپاشی مرزهای سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی منجر خواهد شد. ۳۳

بحرین

بحرین دارای ۶۶۰/۰۰۰ نفر جمعیت است که از این مقدار حدود ۲۷۰ هزار نفر غیر بحرینی و عمدتاً از مهاجران عربی و آسیایی هستند. بحرین به مثابه یک مرکز بانکداری و شبکه‌ای نوظهور در خصوص ارتباطات مخابراتی محسوب می شود. مجاورت این کشور با عربستان، بحرین را به مکان مناسب ثانویه برای ثروتمندان عربستان سعودی درآورده است. خدمات مربوط به اینترنت به وسیله شرکت ارتباطات راه دور موسوم به بتلکو* که در انحصار دولت است، ارائه می گردد.

خدمات اینترنتی در بحرین عملاً از دسامبر ۱۹۹۵ توسط بتلکو آغاز شد. پایگاه اینترنت بحرین (ISP) به وسیله شرکت OMNES در هستون آمریکا و با قدرت ۱۲۸ کیلو بایت در ثانیه صورت می گیرد. این سیستم بلافاصله پس از راه اندازی یک هزار مشترک داشت و این رقم در سال ۲۰۰۰ میلادی به بیش از شش هزار نفر رسیده است. ۳۴

در بحرین نیز روش‌های نظارت و کنترل قوی به صورت مخفیانه بر روی مشتریان اینترنت اعمال می شود. ۳۵

عراق

جمعیت این کشور ۲۲/۰۰۰/۰۰۰ نفر ارزیابی می‌شود که اکثر ساکنان آن بومی و عراقی هستند. در جریان جنگ خلیج فارس در سال ۱۹۹۱، ارتباطات اصلی عراق از بین رفت و به دنبال آن تحریم‌های سازمان ملل، فرصت بازسازی کامل آنها را نداد.

قبل از این جنگ وضعیت ارتباطات عراق بالاتر از میانگین سطح متوسط کشورهای عربی بود و به ازای هر صد نفر ۶/۵ خط تلفن داشت، در حالی که این رقم در حال حاضر به ۳/۳ کاهش یافته است. در حال حاضر استفاده از مودم‌های شخصی در این کشور ممنوع است.^{۳۶}

اگر چه عدی، فرزند ارشد صدام حسین، بر ضرورت اتصال کشورش به شبکه اینترنت تأکید کرده است و مراکز دانشگاهی عراق سمیناری در بغداد برای مزایای استفاده از اینترنت در نوامبر ۱۹۹۶ برگزار کردند و لیکن به دلایل امنیتی در عمل استفاده از اینترنت در عراق هر چند به صورت محدود و در دستگاه‌های دولتی تا سال ۲۰۰۰ جامه عمل نپوشید. به گزارش خبرگزاری فرانسه، احمد مرتضی، وزیر ارتباطات عراق، در اوایل مرداد ۱۳۷۹ اولین مرکز عمومی اینترنت را در شهر بغداد راه اندازی کرد. این وزیر عراقی قول داد سه مرکز دیگر بزودی در بغداد افتتاح خواهد شد. در اولین مرکز اینترنت - در منطقه تجاری السعدون - هجده دستگاه رایانه وجود دارد که پنج دستگاه آن برای پست الکترونیک و بقیه برای بهره برداری از اینترنت در نظر گرفته شده است. این مقام عراقی ضمن بیان این که نهادهای دولتی در عراق پیش از این به اینترنت دسترسی یافته‌اند تأکید کرد: سایت‌های مغایر اصول دین و موارد ضد امنیتی قبل از دسترسی مشترکان مسدود می‌شود.^{۳۷}

عربستان سعودی

جمعیت این کشور حدود هجده میلیون نفر است که از این تعداد شش میلیون نفر غیر سعودی (معادل ۳۳ درصد) و عمدتاً مهاجرانی از کشورهای آفریقایی، عربی و آسیایی‌اند. این کشور به رغم برخورداری از سرمایه عظیم نفتی، دارای جامعه‌ای بسیار سنتی است. روند تغییرات به‌ویژه با پدیده‌های عصر جدید از جمله اینترنت همواره در عربستان کند بوده و غالباً پس از مباحث طولانی بین علمای سلفی و سیاستمداران صورت می‌پذیرد.

اولین اتصال عربستان به شبکه اینترنت به وسیله بیمارستان فیصل در ریاض با بیمارستان جان هاپکینز در بالتیمور آمریکا در ۱۹۹۴ صورت گرفت و متعاقباً در ماه مه همان سال شهرک علوم و تکنولوژی ملک عبدالعزیز (KACST) به عنوان بالاترین مرکز اینترنتی در عربستان دایر گردید و

هدف از آن ایجاد هماهنگی در خدمات اینترنت در عربستان بود. هنوز دو سال از آغاز به کار شهرک مذکور نگذشته بود که فعالیت KACST به حال تعلیق درآمد و این پروژه در ژوئن ۱۹۹۶ به دستور دولت عربستان تعطیل شد. بر اساس گزارش‌های موجود، علت تعطیلی KACST نگرانی عمیق دولت این کشور از دسترسی مخالفان نظام حکومتی عربستان به اطلاعات محرمانه بود. علاوه بر این، یک کمیسیون در دولت عربستان مأمور شد تا منافع و مشکلات دستیابی عمومی به شبکه اینترنت را دقیقاً بررسی و به هیأت دولت گزارش کند که سرانجام با توصیه این کمیسیون مبنی بر لزوم کنترل و نظارت دولت بر اینترنت، در آوریل ۱۹۹۷ هیأت وزیران عربستان به وزارت پست و تلگراف و تلفن عربستان دستور داد تا مجدداً اقدام به راه اندازی KACST کرده و با رعایت توصیه‌های لازم، اقدام به ارائه خدمات عمومی اینترنت کند. به رغم این امر، اکثر سعودی‌ها از طریق شرکت‌های خارجی به‌ویژه شبکه بتلکوی بحرین و یا بنگاه‌های تجاری عربستان در خارج که دارای پایگاه وب هستند به شبکه اینترنت متصل هستند. ۳۸

تلویزیون عربستان در تاریخ ۹/۲/۷۷ به شبکه اینترنت پیوست. ۳۹ دولت عربستان از ژانویه ۱۹۹۹ تصمیم گرفت تا به ۲۶ شرکت عربستانی در داخل که خدمات اینترنتی ارائه می‌کنند، اجازه فعالیت دهد. پیش از این تاریخ حدود چهار هزار مشترک اینترنت در عربستان از طریق شرکت‌های خارجی از جمله آمریکایی و بحرینی ارتباط داشتند. اکنون حدود ۶۵ هزار مشترک اینترنت در عربستان وجود دارد که پیش بینی شده بود که این رقم در سال ۲۰۰۰ میلادی به ۱۲۰۰۰۰ نفر برسد. در این میان زنان عربستانی که توسط سنت‌های خشن و تعصب‌آمیز محدود شده‌اند بیش از مردان تلاش می‌کنند تا به اینترنت دسترسی پیدا کنند. برخی از زنان مجرد و متأهل چنان به اینترنت معتاد شده‌اند که مدت‌ها پیش از پایان قرار داد سه ماهه و یا شش ماهه اقدام به تمدید آن می‌کنند. در عربستان این تنها دولت نیست که با سوءظن به اینترنت نگاه می‌کند، بلکه بسیاری از مدیران مدارس دخترانه اجازه ورود اینترنت را به موسسات خود نمی‌دهند. ۴۰ عربستان سعودی یکی از سخت‌ترین برنامه‌ها را برای محدود کردن اینترنت در این کشور دارد. ۴۱ از سوی دیگر تکنسین‌های مرکز علوم و تحقیقات ملک عبدالعزیز (KACST) با همکاری کارشناسان فنلاندی موفق شده‌اند دستگاهی بر روی اینترنت نصب کنند که قادر است تمام صفحات با تصاویر مستهجن و یا مطالب ضد امنیتی مورد نظر را مسدود کند. دکتر فهد الهوی منی گفت: اینترنت در عربستان هجده ماه فعال شده است و ما قصد داریم از ورود مطالب خلاف اخلاق و امنیتی جلوگیری کنیم. وی گفت: تعداد مشترکان عربستانی ۱۳۰ هزار نفر است که از طریق سی سرویس دهنده خدمات اینترنتی که همگی آنها به این مرکز

وصل بوده و ارتباط می گیرند، تغذیه می شوند. این مرکز به مقامات عربستانی اجازه می دهد تا سایت هایی که بر خلاف نظرشان است را به راحتی مسدود کنند.^{۴۲}

عربستان، این کشور با واگذاری پروژه توسعه تلفن همراه به میزان سیصد میلیون دلار به شرکت اریکسون سوئد درصدد است با افزایش ۱/۱۰۰/۰۰۰ خط تلفن همراه در یک دوره زمانی ده ماهه، امکان دسترسی آسان مشترکان عربستانی را به شبکه جهانی و اینترنت فراهم کند.^{۴۳}

عمان

جمعیت رسمی این کشور ۲/۱۰۰/۰۰۰ نفر است که از این تعداد قریب ۶۵۰ هزار نفر غیر عمانی و مهاجرانی عمدتاً از کشورهای عربی و آسیایی اند. توسعه ارتباطات در این کشور در مقایسه با سایر کشورهای عضو شورای همکاری خلیج فارس کندتر بوده است. سازمان ارتباطات راه دور این کشور در اوت ۱۹۹۶ ارائه خدمات اینترنت را به شرکت آمریکایی اسپرینت واگذار کرد و این شرکت توانست با نصب تجهیزات ارتباطی و ماهواره‌ای از طریق آمریکا در دسامبر ۱۹۹۶ به ارائه اینترنت بپردازد. به طور کلی خدمات اینترنتی در عمان به صورت انحصاری در دست دولت بوده و بخش خصوصی نقشی ندارد.^{۴۴}

قطر

این کشور دارای جمعیتی بالغ بر ۶۷۵۰۰۰ نفر است که از این تعداد حدود هفتاد درصد آن غیر قطری و مهاجرانی عمدتاً از کشورهای عربی و آسیایی اند. قطر به لحاظ برخورداری از ارتباطات ماهواره‌ای در موقعیتی ممتاز قرار دارد که برای نمونه شبکه تلویزیونی الجزیره این کشور شهرت جهانی دارد و در حال حاضر از طریق اینترنت قادر به پخش برنامه های خویش است. شرکت ارتباطات راه دور قطر موسوم به کیوتل فراهم کننده اصلی اینترنت در این کشور است. اگرچه تاکنون ارائه خدمات اینترنتی در این کشور انحصاراً در دست دولت بوده است، ولی اخیراً حکومت قطر اعلام کرده است به منظور ایجاد رقابت سعی دارد بخش خصوصی را در این زمینه فعال کند.

به طور کلی امکان دسترسی عمومی به اینترنت در قطر از ژوئن ۱۹۹۶ فراهم گردید. تاکنون تعداد مشترکان قطری به اینترنت از سوی مقامات رسمی اعلام نشده است. کیوتل قطر از طریق شرکت آمریکایی اسپرینت به ماهواره جهانی وصل است. شرکت آمریکایی مذکور با ایجاد یک زیر شبکه منطقه‌ای با بحرین، عربستان سعودی و عمان طرح سیستم کابل زیردریایی فیبر نوری خلیج فارس

را به اجرا درآورده و در مراحل پایانی قرار دارد که به این ترتیب چهار کشور فوق همزمان با هم اتصال خواهند داشت . ۴۵

کویت

طبق آخرین سرشماری موجود جمعیت کویت بالغ بر ۲/۲۲۸/۰۰۰ نفر است که از این رقم هشتصد هزار کویتی و بقیه مهاجرانی عمدتاً از کشورهای عربی و آسیایی اند. این کشور پس از تهاجم گسترده عراق علیه آن و آزادسازی کویت در سال ۱۹۹۱، بازسازی ارتباطات راه دور را در دستورکار خود قرار داد و سیستم جدیدی را راه اندازی کرد. کویت پس از ایران دومین کشوری بود که خدمات عمومی جهت شبکه اینترنت فراهم کرد. وزارت ارتباطات کویت در ژوئن ۱۹۹۴ حق انحصاری ارائه خدمات اینترنت را به شرکت تحت پوشش خود (KUWAIT COMPUTER GULF NET) واگذار کرد و هم اکنون نیز این شرکت از طریق ماهواره به شبکه اسپرنت در آمریکا تنها ارائه کننده خدمات اینترنتی در کویت است. دانشجویان دانشگاه کویت از پرداخت هزینه های مربوط به اینترنت معاف هستند و از این نظر کویت تنها کشور منطقه است که به رایگان امکانات اینترنت به دانشگاه هایش ارائه می کند. ۴۶ برای اولین بار در جریان نهمین انتخابات مجلس الامه کویت که در تیرماه ۷۸ برگزار شد، نامزدهای انتخاباتی از شبکه اینترنت استفاده کردند. ۴۷

در این حال برخی از مقامات کویتی خواستار نظارت بیشتر دولت بر اینترنت هستند؛ برای نمونه محمد احمد العجیری، مدیر کل خبرگزاری کویت، معتقد است: به منظور جلوگیری از انتشار مطالب خلاف بر روی شبکه اینترنت، می بایست دولت نظارت و کنترل بیشتری بر اینترنت داشته باشد. ۴۸ از سوی دیگر، ولید الطباطبایی از نمایندگان مجلس کویت ضمن انتقاد شدید از وزیر تبلیغات این کشور، وی را به دلیل عدم کنترل شبکه اینترنت به طرفداری از اصول لائیسزم متهم کرد و گفت بایستی دولت کویت نظارت و کنترل بیشتری بر موارد خلاف در اینترنت کند. ۴۹

نتیجه گیری

کشورهای خلیج فارس در قبال اینترنت دارای دو نگرانی عمده هستند :
اول، آسیب به ارزش های دینی، فرهنگی و ملی، مانند اشاعه تصاویر و صحنه های مستهجن ،
توهین به دین اسلام ، تأثیرات بر نقش زنان ، ضعف هنجارهای قومی و فرهنگی منطقه ای؛
دوم، امنیت ملی: البته نگرانی های مربوط به امنیت ملی در اکثر کشورهای منطقه خلیج فارس

گسترده‌تر از تعریف سنتی تهدید نظامی از سوی کشورهای خارجی است و این موارد در حقیقت هر چیزی که برای دستگاه حاکمه و منافع آنها خطر محسوب گردد را شامل می‌شود؛ از قبیل مطالبه حق حاکمیت، برگزاری انتخابات آزاد و بهره‌مندی از مظاهر دموکراسی، هراس از استفاده تروریست‌ها از اینترنت، آسیب‌پذیری آنان در زمینه‌های تجاری و امنیت ارتباطات، گسترش دامنه تبلیغات گروه‌های سیاسی مخالف در تبعید، اطلاعات جنگی و عملیات جاسوسی. یادآور می‌شود نظیر چنین نگرانی‌هایی در سایر کشورها نظیر فرانسه، چین و مالزی نیز وجود دارد.

در این میان، ظهور و بروز نسل جدید جوان در منطقه خلیج فارس، بخش تجارت داخلی و شرکت‌های خارجی مقیم که نیاز به همکاری با کشورهای دیگر دارند، محافل دانشگاهی به‌ویژه آنان که در جریان جهانی شدن و شبکه‌ای‌ترت به عنوان ابزار آن هستند، نیاز به اینترنت در این کشورها را در میان مسئولان این جوامع به خود جلب کرده است. در حقیقت خواست این گروه‌هاست که دولت‌های موجود در خلیج فارس را واداشته است تا کمیت‌هایی را برای بررسی پیامدهای مثبت و منفی اینترنت تعیین کنند که اغلب نتایج به دست آمده عموماً مبتنی بر توصیه به احتیاط قبل از استفاده اینترنت بوده است که بیان‌کننده کنترلی قابل قبول و نه کامل از طریق سرورهای پروکسی و حفاظ بندهای قوی است. با این وجود، پذیرش اینترنت در این نقطه از جهان با محدودیت و از روی احتیاط صورت می‌گیرد. به طور کلی نه‌کشور حوزه خلیج فارس (شامل ایران، عراق، یمن و شش کشور عضو شورای همکاری) با در اختیار داشتن ۲/۵ درصد جمعیت جهان و سهم بیشتری از این مقدار از سرمایه جهانی، امروزه سهمی اندک از اینترنت را دارا هستند.

در این میان، هر چند تاکنون مسئولان بلند پایه جمهوری اسلامی ایران در واکنش به پدیده اینترنت بعضاً ایراداتی به برخی جانب منفی اینترنت داشته‌اند، ولی بر استفاده صحیح و فراگیر از آن به عنوان یک تربیون جهانی برای ارائه دیدگاه‌های خود و استفاده از اطلاعات بی‌شمار آن در راستای اهداف عالی انقلاب اسلامی ایران تأکید دارند ولیکن با نگاهی به وضعیت موجود اینترنت در کشورمان، می‌توان گفت سهم جمهوری اسلامی ایران در شبکه اینترنت بسیار پایین است. از جمله مهم‌ترین دلایل آمار بسیار پایین کاربران اینترنت در ایران می‌توان به موارد زیر اشاره کرد: عدم تصمیم‌گیری مسئولان ارشد در قبال استفاده عمومی از صنعت فن‌آوری اطلاعات، فقدان قانون اینترنت، مشخص نبودن متولی اصلی آن، کمبود آموزش فن‌آوری اطلاعات، نبود بستر مخابراتی مناسب، خلاقان مالکیت معنوی و به طور کلی عدم حمایت جدی دولت از گسترش پدیده اینترنت. این در حالی است که در منطقه خلیج فارس برخی کشورها مانند امارات عربی متحده و به طور

مشخص حکومت کوچک دبی در حال حاضر در زمینه اینترنت به مراتب از جمهوری اسلامی ایران جلوتر هستند و مجموعه اقداماتی که اینک امارت دبی در حال طرح، اجرا و یا راه اندازی دارد، می تواند برای جمهوری اسلامی ایران قابل تأمل باشد و آن این که این امارت کوچک (دبی) ۵۴۰۰ کیلومتری و با جمعیتی کمتر از ششصد هزار نفر گوی سبقت را در زمینه های مختلف ارتباطاتی از جمله اینترنت از دست ایران ربوده است .

دولت امارات در حال حاضر با ایجاد سایتی مستقل در اینترنت و سوء استفاده سیاسی از این شبکه جهانی، علاوه بر طرح ادعای ارضی اش در قبال سه جزیره ایرانی ابوموسی، تنب بزرگ و تنب کوچک، چهره جمهوری اسلامی ایران را نزد جهانیان مشوش می کند .

به هر تقدیر اگر وضع منطقه به همین منوال پیش رود و مسؤولان ارشد ایرانی فکری در جهت بسط و ارتقای ارتباطات کشور نکنند، بیم آن می رود که در آینده کشور انقلابی و بزرگ هفتاد میلیونی جمهوری اسلامی ایران بیش از امروز نیازمند دیگران حتی دبی باشد .

پی‌نوشت‌ها

۱. استخراج از سایت اینترنت http://html.txt_timeline/timeline/internet/org.pbs.www/
۲. خبرگزاری جمهوری اسلامی، ۷۷/۳/۱۵.
۳. فصلنامه سیاست خارجی، ش ۲، تابستان ۱۳۷۷، به نقل از: سخنرانی مارسل بوازرد مدیر اجرایی مؤسسه آموزش و پژوهش سازمان ملل متحد، دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی، ۱۳۷۷/۴/۳۰.
۴. روزنامه ایران، مقاله ظهور نسل دوم اینترنت و سکوت ما، ۱۳۷۹/۷/۲۷.
۵. فصلنامه سیاست خارجی، تابستان ۱۳۷۷.
۶. روزنامه الشرق قطر، مورخ ۲۰۰۱/۱/۱۴ (۱۳۷۹/۱۰/۲۵).
۷. خبرگزاری جمهوری اسلامی از نیویورک، ۷۸/۴/۱۶.
۸. برگرفته از گزارش دبیرخانه شورای همکاری خلیج فارس مورخ پانزده مه ۲۰۰۰ م / ۱۳۷۹/۲/۲۶.
۹. مجله اقتصادی چاپ شارجه شماره ۱۶۰ (اکتبر ۲۰۰۰ م).
۱۰. روزنامه البرایه قطر، ۲۴ اکتبر ۲۰۰۰ (۷۹/۸/۴).
۱۱. روزنامه البیان چاپ دبی، ۶ فوریه ۲۰۰۰ (۷۸/۱۱/۱۹).
۱۲. جراید اماراتی الخلیج، الاتحاد و البیان، مورخ ۱۳۷۹/۸/۸.
۱۳. خبرگزاری جمهوری اسلامی، (۷۹/۱۰/۲۶) و جراید امارات، ۱۴، ۱۵ و ۱۶/۱/۲۰۰۱ م (۲۵، ۲۶ و ۲۷/۱۰/۱۳۷۹).
۱۴. روزنامه البیان چاپ دبی، ۲۷ مارس ۲۰۰۱ (۱۳۸۰/۱/۷).
۱۵. روزنامه الخلیج، ۱۳۷۹/۲/۹.
۱۶. برگرفته از مصاحبه‌های میدانی با مسؤولان اداره کل داده‌های ایران دیتا (اینترنت) در اواخر بهمن و اوایل اسفند ۱۳۷۹.

۱۷. خبرگزاری جمهوری اسلامی، ۷/۱۲/۷۹.
۱۸. خبرگزاری جمهوری اسلامی، ۱۸/۹/۷۹.
۱۹. مجله مجلس و پژوهش، ش ۱۶ (خرداد و تیرماه ۱۳۷۴).
۲۰. خبرگزاری جمهوری اسلامی، ۵/۱۱/۱۳۷۹.
۲۱. مجله رایانه، ش ۱۰۲۲ (دی ماه ۱۳۷۹).
۲۲. مجله ترجمان اقتصادی، ش ۸، به نقل از مقاله «کافه اینترنت تهرانی» به قلم جهانگیر جهانگلو در نشریه MSNBC، ۲۷ ژوئن ۱۹۹۹ (۶/۴/۱۳۷۸).
۲۳. خبرگزاری جمهوری اسلامی، ۱۶/۱۰/۷۹.
۲۴. روزنامه همشهری، مورخ، ۱۹/۱۰/۱۳۷۹.
۲۵. خبرگزاری جمهوری اسلامی، ۳/۱۲/۱۳۷۹.
۲۶. خبرگزاری جمهوری اسلامی، ۳/۱۱/۱۳۷۹.
۲۷. مجله عصر کامپیوتر، ش ۳، سال دوم (اردیبهشت ۱۳۷۹).
۲۸. جراید ۲۹/۱۱/۱۳۷۹.
۲۹. جراید ۷/۴/۱۳۷۷.
۳۰. خبرگزاری جمهوری اسلامی، ۲۸/۲/۷۸.
۳۱. خبرگزاری جمهوری اسلامی، ۱۸/۱۱/۷۹.
۳۲. خبرگزاری جمهوری اسلامی، ۲۳/۹/۷۹.
۳۳. خبرگزاری جمهوری اسلامی، ۲۴/۱۰/۷۹.
۳۴. مجله خبرنامه انفورماتیک، ش ۷۱.
۳۵. روزنامه انگلیسی فاینشال تایمز، ۷ جولای ۲۰۰۰ (۷/۴/۷۸ ش).
۳۶. خبرنامه انفورماتیک، ش ۷۱.
۳۷. خبرگزاری جمهوری اسلامی، به نقل از خبرگزاری فرانسه، ۷/۵/۷۹.
۳۸. خبرنامه انفورماتیک، ش ۷۱.
۳۹. خبرگزاری جمهوری اسلامی، به نقل از رادیو ندای اسلام، ۹/۲/۷۷.
۴۰. خبرگزاری جمهوری اسلامی، ۲۵/۷/۷۸، به نقل از گزارش مبسوط خبرگزاری آمریکایی آسوشیتدپرس در مرداد ۷۸ درباره وضعیت اینترنت در عربستان.
۴۱. روزنامه انگلیسی فاینشال تایمز، ۷ جولای ۲۰۰۰ (۷/۴/۷۸).

---

۴۲. خبرگزاری جمهوری اسلامی، ۷۹/۲/۲۱ به نقل از شبکه خبری فاکس نیوز در نیویورک در

اردیبهشت ۷۹.

۴۳. خبرگزاری جمهوری اسلامی، به نقل از روزنامه سعودی گزت، ۷۸/۱۲/۱۲.

۴۴. همان منبع (خبرنامه انفورماتیک).

۴۵. همان منبع (خبرنامه انفورماتیک).

۴۶. همان منبع (خبرنامه انفورماتیک).

۴۷. خبرگزاری جمهوری اسلامی از کویت. ۷۸/۴/۱۲.

۴۸. خبرگزاری جمهوری اسلامی، ۷۸/۹/۷.

۴۹. خبرگزاری جمهوری اسلامی، به نقل از روزنامه الرأی العام، ۷۸/۹/۲۲.